

A társadalomtudományi kutatás helyzetéről és fejlesztésének problémáiról

Köpeczi Béla

Az elmúlt hónapokban széles körű felmérés alapján igyekeztünk képet formálni a társadalomtudományok helyzetéről, a kutatás főbb tendenciáiról, szervezeti, gazdasági, személyi, külkapcsolati kérdéseiről. A felmérést a Minisztertanács határozata alapján végeztük el, mindenekelőtt abból a szempontból, hogy a társadalomtudományok milyen mértékben segítik a társadalom előtt álló feladatok megoldását, miképpen járulnak hozzá a népgazdaság, a társadalmi viszonyok a kultúra helyzetének megismeréséhez, a problémák feltárásához és a döntések előkészítéséhez.

1. Megállapítható, hogy a tudománypolitikai irányelvek érvényesülésének eredményeképp és az MSZMP X. Kongresszusának határozatai nyomán meggyorsult a társadalomtudományok fejlődése. Mindenekelőtt kikristályosodtak azok a feladatok, amelyeknek kutatását a társadalmi valóság megköveteli. Elég, ha itt az Országos Távlati Tudományos Kutatási Tervben kitűzött országos és tárcaszintű feladatokra gondolok, amelyek megoldására intézeteink középtávú terveiket kialakították. Társadalmunk aktuális problémáinak megoldásához nyújtanak segítséget azok a kutatások is, amelyeket a kutatóhelyek az Agitációs és Propaganda Bizottság ajánlásának keretében végeztek. Ez a munka több mint két esztendőtt vett igénybe, és akadémiai és nem akadémiai kutatóhelyek összefogását kívánta meg. Az elkészült tanulmányok vitája fontos tanulsággal szolgál a tekintetben, hogy miként kell kitűzni a célokat, meghatározni a tervezési és szervezési módszereket, milyen módon lehet a politikai gyakorlat szempontjából hasznosítani a kutatási eredményeket.

A Minisztertanács ezeket az újításokat vette figyelembe, amikor január 17-i ülésén megállapította, hogy a társadalomtudományok művelői eredményesen működtek közre állami, gazdasági és kulturális életünk fejlődését elősegítő döntések előkészítésében és amikor azt a határozatot hozta, hogy a kibontakozó kedvező tendenciákat a legkülönbözőbb eszközökkel erősíteni kell.

2. A kedvező tendenciák erősítését szolgálja, ha a távlati kutatási terv keretében még nagyobb erőfeszítéseket teszünk a koordináló munka megjavítására, a gazdasági és személyi feltételek biztosítására. A főirányok általában interdiszciplináris kutatást igényelnek, ami azt jelenti, hogy sok kutatóhely együttműködését kell biztosítani. Ilyen tapasztalatokkal — különösen a társadalomtudományokban — alig rendelkezünk s ezért magának a koordinációnak a mechanizmusa gondokat okoz.

Ezen túlmenően nehézségeink vannak a megfelelő erők és eszközök koncentrálás tekintetében, hiszen a társadalomtudományokban eddig — néhány nagyobb kollektív munkát kivéve — tulajdonképpen az egyéni kutatás volt a jellemző. Kutatóink nem szívesen változtatnak témát, illetve sokszor nem is indokolt a témaváltoztatás. Az Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv-

ben viszont nem elsősorban az extenzív fejlesztés útján kell biztosítani a felteteleket, hanem az erők átcsoportosításával.

Két év telt el a feladatok kitűzése óta s indokolt megvizsgálni, hogy hol tartunk az OTTKT végrehajtásában és milyen újabb intézkedésekre van szükség a munka javítására.

3. A társadalomtudományokban különösen nagy jelentősége van az ideológiai funkció tudatos érvényesítésének. E tekintetben egyes tudományágakban elmaradás vagy meg nem értés mutatkozik. Teljesen helytelen a valóságfeltárást és az ideológiai hatást egymással szembeállítani, márpedig néha ezt tapasztaljuk. Azt hiszem, azt nem kell bizonyítani, hogy a közgazdaságtudományban a piac szerepének megítélése a szocialista társadalomban vagy a történettudományban a nemzet fejlődése nem szűk szakmai kérdések, hanem azok kutatásának ideológiai-politikai követelményei vannak. Bizonyos tartózkodás mutatkozik abban a tekintetben is, hogy a polgári, kispolgári, általában az antimarxista nézetek ellen megfelelő eszmei harc folyjék. Ezek a nézetek ma sokszor nem nyíltan jelentkeznek, hanem — főleg az elmaradottabb tudományágakban — az új módszerek átvételével kapcsolatban. Sokan nem értik, hogy a csak fenomenológikus leírás vagy az önmagába zárkózó kvantifikálás nem egyszerűen módszer, de szemlélet dolga is.

A Minisztertanács felhívta a figyelmet arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia fokozottabban segítse elő és szervezze a társadalom szélesebb körét érintő kérdésekben a tudományos viták kibontakozását, a polgári, kispolgári ideológiák, antimarxista nézetek bírálatát. Erre természetesen csak akkor kerülhet sor, ha előbb a tudományos műhelyekben az új eredményekkel és módszerekkel kapcsolatos szakmai vitákat lefolytatják. Ez minden igazi műhelymunka előfeltétele is.

4. Külön vizsgálat tárgyává kell tenni a Minisztertanács határozata alapján egyes tudományágak helyzetét és fejlesztésének lehetőségeit. Ilyen mindenképp a pszichológia, amelynek egyes ágai nem fejlődtek megfelelően. Gondot jelent a szociológiai kutatás továbbfejlesztése is, hiszen ezzel a sok ideig elhanyagolt tudományággal szemben nagyok a követelmények és ugyanakkor viszonylag szűk a kutatói bázis. Újabb vizsgálatot igényel a filozófiai kutatások irányainak meghatározása és a kutatáshoz szükséges bázisok megteremtésének a kérdése. A pedagógiai kutatás feltételei ma jobbak, mint egy-két évvel ezelőtt, de még e téren is sok a tennivaló. A közgazdaságtudományban a gyors fejlődés mellett munkamegosztási és koordinálási feladatok merülnek fel.

Ilyen és ehhez hasonló problémák szükségessé teszik nemcsak az egyes területek tüzetesebb elemzését, hanem általában a társadalomtudományi kutatóbázis fejlesztése irányvonalainak meghatározását, illetve ilyen jellegű közép-távú fejlesztési terv kidolgozását. Ez természetesen nem lehet csak egy-egy tárca feladata, hiszen a társadalomtudományi kutatás egészét kell tekintetbe venni. Ezzel kapcsolatban gond az, hogy a társadalomtudományi kutatás áttekintése érdekében szükséges ágazati felelősség érvényesítésének lehetősége és módszerei nem kidolgozottak.

5. Az elmúlt néhány esztendő alatt kiterelvényesedtek a társadalomtudományok képviselőinek és intézeteinek nemzetközi kapcsolatai mind a szocialista, mind más országok vonatkozásában. Kutatóink részt vettek minden jelentős nemzetközi kongresszuson és konferencián, hazánkban is számos nemzetközi rendezvényre került sor. Különösen örvendetes, hogy megnőtt az idegen nyelvű

publikációk száma és a társadalomtudományok hazai eredményei széles körben váltak ismertté.

A következő időszakban a szocialista országok közötti integráció fejlesztése szükségessé teszi a kutatóhelyek szorosabb együttműködését. Erre jó alapot szolgáltatnak azok a két- és több oldalú megállapodások, amelyeket intézményeink, köztük a Magyar Tudományos Akadémia kötött a szocialista országokbeli partnerekkel. E megállapodások értelmében közös munkálatok indultak meg a társadalmi fejlődés lényeges kérdéseiről. A feladat a szervezeti formák kialakítása és a kooperáció hatékonyabbá tétele.

A Minisztertanács határozata nyomán az illetékes állami szervek ez évben és a jövő év során javaslatokat dolgoznak ki a felvetett problémák megoldására. Ez a határozat — a konkrét kérdések megvizsgálásán túlmenően — arra hívja fel a figyelmünket, hogy a társadalomtudományi kutatásra, annak eredményeire párt- és állami szerveink számítanak, ami nemcsak megbecsülést jelent, hanem kötelezettséget is.